

2023, Vol. 4(1), 85-97
© The Author(s) 2023
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2023.94
Article type: Commentary Article

Received: 07.12.2022
Accepted: 30.12.2022
Published Online: 01.02.2023

Yağmur Yıldırım*

Barın(a)ma(ma)nın Kadın+ Hali: Türkiye’de Güncel Mücadeleler ve Tahayyüller Womxnizing (Un)Dwelling: Contemporary Struggles and Visions in Turkey

Öz

Türkiye’nin son dönemde yaşadığı derin ekonomik kriz ve hızla yükselen konut fiyatları, yakıcı bir barınma sorunu yaratmış durumda. Peki bu barınamama ortamında kadın+lar ne yaşıyorlar? Kadın+ların özgül barınma –ya da barınamama– halleri neler ve bu haller Türkiye’deki toplumsal duruma ilişkin ne söylüyor? Feminist bir bakış açısından barınmayı nasıl ele alabiliriz ve güncel durumu nasıl sorunsallaştırabiliriz? Bu soruları düşündüğüm bu makalede, feminist örgütlenme Mor Dayanışma’nın davetiyle yürüttüğüm iki atölye çalışmasının katılımcısı kadın+ların anlatıları üzerinden bir tartışma kuruyorum. Böylece hem Türkiye’deki güncel durumu kadın+ların gözünden haritalamayı hem de yeni feminist mücadelelerin tohumlarını ekecek yeni araştırma konularına işaret etmeyi amaçlıyorum.

Abstract

Turkey is recently facing a deep economic crisis and rapidly increasing house prices, resulting in a severe dwelling problem. In this environment, what do womxn experience? What are their particular modalities of dwelling –or undwelling– and what do these modalities show about Turkey’s social climate? From a feminist perspective, how do we approach dwelling, and how can we problematize the current situation? In this article, I elaborate on these questions and provide a discussion through the narratives of womxn who participated in two workshops I conducted with the invitation of the feminist organization Mor Dayanışma (Purple Solidarity). With this discussion, I aim to chart Turkey’s contemporary situation from the eyes of womxn and highlight new research topics to sow the seeds of new feminist struggles.

Anahtar Kelimeler

Barınma, mekan, toplumsal cinsiyet, feminizm, kent hakkı

Keywords

Dwelling, space, gender, feminism, the right to the city

* Kadir Has Üniversitesi, yagmur.yildirim@khas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8529-353X.

Giriş

“Pandemiden sonra gelen yoksullaşmayla çok kötü yerlerde yaşayan insanlar var. Sadece dört duvar arasında değil, onurlu bir yaşam sürebilmek barınma. Ama içinde bulunduğumuz koşullarda bundan söz edemiyoruz. Sadece kâr, rant amaçlı bir ekonomide o insanca yaşama halini çok gerçekleştiremiyoruz. Benim apartmanda bodrum kat, güneş görmeyen yeri 6,5 liraya kiraya vermişler... Asgari ücretten fazla bu... Onurlu değil bu.” (Sezen, aktivist)

Türkiye'nin son dönemde yaşadığı barınma krizi hem gündelik sohbetlerin hem de ülke gündeminin ana konularından: fahiş tüketici enflasyonu, enflasyondan da fahiş hızla artan konut fiyatları, kira davalarına yetişemeyen mahkemeler, politikacı vaatleri, sokak eylemleri, parkta uyuma protestoları, yerinden edilenler, elektriği kesilenler, önlem için çıkarılan yasalar, çıkarılmayan yasalar... Son on yılda dünyada konut fiyatlarının en çok arttığı ülkelerden biri olduğu araştırmalarca ortaya konan (Knight Frank, 2022; International Monetary Fund, 2022) Türkiye'deki durum ve nedenleri üzerine gittikçe genişleyen bir külliyat şimdiden oluşmaya başladı (örn. Araman, 2022; Sönmez, 2022; Çolak, 2021; Erçetin, 2022; Ulusoy, 2022). Peki bu barınamama ortamında kadın+lar ne yaşıyorlar? Kadın+ların özgül barınma –ya da barınamama– halleri neler ve bu haller Türkiye'deki toplumsal duruma ilişkin ne söylüyor? Feminist bir bakış açısından barınmayı nasıl ele alabiliriz ve güncel durumu nasıl sorunsallaştırabiliriz? En önemlisi, feminist mücadeleyle bu sorunları nasıl dönüştürebilir, çözebiliriz?

Bu makalede, feminist örgütlenme Mor Dayanışma'nın daveti ile geçtiğimiz Eylül ve Kasım aylarında yürüttüğüm barınma üzerine iki atölye çalışmasının katılımcısı kadın+ların anlatıları ve atölye bulgularımız üzerinden bu soruları tartışıyorum. Kadın+ların barınmayı nasıl tanımladıklarını, nerede barındıklarını ya da barınmadıklarını düşündüklerini, neyin arayışında olduklarını aktararak bu anlatılar üzerinden güncel bir harita çizmeyi ve yeni çalışmalarla araştırılmasını önemli bulduğum mücadele alanlarına işaret etmeyi amaçlıyorum. COVID-19 pandemisi sürecinde kadın+ların yoksullaşması, ev içi görünmez emeğinin katlanarak artması, kent korkularının yoğunlaşması, yaşadıkları şiddet ile ilgili hem Türkiye'de hem Türkiye dışında çok sayıda önemli araştırma yapıldı (örn: Acar Savran, 2021; Bora ve Toker, 2020; Tuncer ve Demirci, 2021; Birleşmiş Milletler, 2020; UN Women, 2020; Viglione, 2020). Bu makalede aktardığım anlatılar, pandemi sürecinin ortaya çıkardığı bu olguların güncel ekonomik kriz ve politik ortamda nasıl evrildiğinin, kadın+ların barınma mücadelesini nasıl etkilediğinin yeni ve kapsamlı araştırmalarca ortaya konmasının önemine dikkat çekiyor.

Mor Dayanışma, kürtaj hakkı eylemleri ve Gezi direnişi ile örgütlenen Antakyalı kadınların dernekleşmesiyle 2013 yılında kuruldu (Mor Dayanışma, 2020). Bugün Türkiye'nin pek çok farklı kentinde bağımsız bir çizgide feminist mücadele sürdürüyorlar. Benim kendileriyle yolumun kesişmesini sağlayan yaz kamplarını, biri kuzey ve biri güney kampı olmak üzere her yaz iki farklı buluşma olarak düzenliyorlar. Örgütlü veya örgütsüz, kendini feminist olarak ta-

nımlayan veya tanımlamayan tüm kadın+ların katılımına açık olan bu birkaç günlük kamplarda hem güvenli bir alan yaratarak birlikte eğlenmeyi hem de birbirinden öğrenmeyi gözetiyorlar. Kamplarda öz savunma, hukuk, göçmenlik gibi farklı konularda atölye çalışmaları ve seminerler düzenleyerek feminist bilinci yükseltmeyi ve kadın+lari güçlendirmeyi önemsiyorlar. Mahalle örgütlenmeleriyle ulaştıkları, kentsel mobilitesi ve sosyal imkanları düşük kadın+lari bu kamplara davet ederek bir nefes alma ve paylaşım alanı yaratmayı amaçlıyorlar (aktaran Fatma, 20 Kasım 2022, Kadıköy). Geçtiğimiz eylül ayında Balıkesir’de düzenledikleri yaz kampında barınma hakkı üzerine bir atölye yürütmemi teklif etmeleriyle Mor Dayanışma ile tanışıklığımız başlamış oldu. Balıkesir kampındaki atölyeyi takiben İstanbul ekibi, kendi içlerinden odak bir grupta gerçekleştireceğimiz ve okumalarla derinleşeceğimiz bir yeni atölye çalışması yapmamızı önerdi. Böylece Mor Dayanışma aktivistleriyle hem kendi barınma ve barınmama deneyimlerimizi kuramsal çerçevelerle tartışma hem de bu konuda nasıl feminist eylem biçimleri örgütlediklerine ya da örgütleyebileceklerine dair konuşma imkanımız oldu.

Kamptaki atölyeyi kurgularken feminist bir yöntemi gözeterek açık uçlu ve katılımcıların kendi deneyimleri ve seslerine olabildiğine alan açacak, süreç odaklı bir yaklaşım benimsedim. Kamp ortamını ve katılımcı profilini daha önce deneyimlemediğimden, katılımcıların aktaracakları farklı barınma ya da barınmama deneyimlerini dinlemek ve bu aktarımlar üzerinden atölye-

Figür 1

İstanbul Kadıköy’de bir duvar yazısı. (Fotoğraf: Yağmur Yıldırım)

yi yürütmek benim için önemliydi. Atölyeye katılım, beklentimden çok daha renkliydi: birbirinden çok farklı şehirlerden, yaşlardan, eğitim düzeyinden ve dünya görüşlerinden, feminizmle çok çeşitli ilişkilerde yaklaşık on sekiz kişi katıldı ve böylece çok farklı barınma ya da barınamama halleri üzerine derinlikli bir tartışma ortamı oluştu. İki turda gerçekleşen atölyede önce güvenli bir alan yaratmak için takip edeceğimiz ve akışı aktardım. İlk turda katılımcılardan sıra ile barınmanın onlar için ne ifade ettiğini, nerede barındıklarını ya da barınmadıklarını anlatmalarını istedim. Böylece tüm katılımcılar kendilerini ifade edebildi ve farklı deneyim ve görüşleri birbiri ardına dinledik. Bu turdaki kolaylaştırıcılığında tüm anlatıları tartışarak birbirine örmeyi ve farklı deneyimlerin yerleştikleri farklı bağlamları vurgulamayı gözettim. Sonraki turda ise çapraz diyaloglarla katılımcılar birbirlerinin anlatılarını tartıştılar. Anlatılardaki ortaklaşmalar ve ayrışmalar bu turdaki daha derinlikli tartışmalarda berraklaştı. Böylece çok çeşitli barınma – ya da barınamama– anlatıları ve bunlar üzerinden bir seri anahtar kelime, ya da başka bir deyişle feminist bir barınma anlayışına dair bir kavram çantası ortaya çıkardı.

“Benimkisi Bir Barınamama Hikayesi”: Bir Mücadele ve Çatışma Alanı Olarak Barınma

88

Katılımcılar gündelik yaşamlarını ve barınma hikayelerini anlattıkça, barınmayı dört duvarı ve bir çatısı olan bir yere sahip olmaktan çok daha karmaşık ve geçirgen bir kavram olarak anlayışları belirginleşti. Kadın+ların çoğu barınmayı, “huzur”, “güvenlik”, “kendini rahat hissetmek”, “mutlu olmak” gibi kavramlarla ifade ettiler. Bir mekandaki bedenin fizikselliğinin ötesinde bir barınma kavrayışına işaret eden bu anlamlar, kadın+ların anlatılarında özneleşmelerinin bir aracı, dolayısıyla hayati bir ihtiyaç olarak dikkat çekici: “kendini gerçekleştirmek”, “özgür olmak”, “kadın gibi olabilmek”, “kendine dönebilmek ve dinleyebilmek”, “kendisi olmak” gibi ifadeler sıkça, barınmanın içerdiği anlamlar olarak dile getirildi.

Katılımcıların bu ifadeleri, Iris Marion Young’ın barınma hakkındaki düşünceleriyle yakın bir ilişki kuruyor: Young, barınmayı öznellik ve kimlikle ilişkilendirir. Heidegger’in (1971) barınmayı kişinin bir yere kök salması ile özdeşleştirmesine yönelttiği eleştirisinde Young, içkin ve sabit olmayan, dinamik bir feminist barınma anlayışı önerir (2005, s. 124). Young için kişinin barınması, bir mekandaki bedensel alışkanlıklarda, ilişkilerde, nesnelere kişisel anlamları, niyetleri, anlatıları cisimleştirmesi, bir başka deyişle kişinin kimliğini mekanda materyalleştirmesidir (A.g.y., s. 139). Bu yüzden barınma, ne içkin ne de aşkındır; kimliğin sürekli yeniden ürettiği karmaşık ve dinamik bir süreçtir (A.g.y., s. 140). Müzisyen olan bir atölye katılımcısının barınmayı, “sırtında bas gitarı ile İstiklal Caddesi’nde yürüdüğü anlar” olarak tanımlayışındaki gibi, barınma Young’ın düşüncesinde tek bir zamansallığı ve mekansallığı aşan, çoklu ölçekli bir kavram haline gelir. Bu katılımcının sözleriyle ifade edilirse: “Parça parça, yakalanabilir şeyler benim için barınma... Ve ben onları artırmayı amaçlıyorum.”

Öte yandan, tam da Young'ın işaret ettiği kimliğin sürekli yeniden üretilişi anlamıyla barınma, katılımcıların anlatılarında hem bitimsiz bir arayış hem de kadın+ların özne oluşlarında bir toplumsal çatışma, ihlal ve(ya) müzakere alanı olarak belirginleşiyor. 50'li yaşlarındaki katılımcının sözlerinde bu sürekli arayış hali berraklaşıyor:

“Hiçbir zaman barınabildiğim bir yer olmadı benim. Evlenince barınırım sandım, olmuyormuş, boşandım. Ben o adamda barınamadım. Hep çalıştım, para biriktirip kendime bir yer alırım başımı sokacak yerim olur barınırım sandım. Kendime bir ev aldım, taksitini ödedim. Taşındığım gün gece oldu yattım, dedim artık bak kendine ait yerin var, kendi kendinesin. Sanıyorum ki dünyalar benim olacak ama içimde boşluk oldu. Yok, yine barınamadım. Barınamadım o evde de. Dört duvara bir yatağa sahip olmak yetmiyormuş. Başka bir yere taşındım aynı mahallede, barınırım sandım ama orada da barınamadım. Benimkisi bir barınamama hikayesi yani. Ama hala arıyorum barınacağım yeri ve inanıyorum ki bir gün barınacağım şu dünyada.”

Bir başka katılımcı içinse bu arayışın son bulması için kişinin bedel ödemesi gerekli. Barınma arayışıyla sürekli yer, çevre ve iş değiştiren bu katılımcı için barınmak, “özgürlük alanını sınırlamayacak insanlarla beraber olmak” anlamına geliyor; yaşadığı ve sporcu olarak çalıştığı İstanbul Bayrampaşa'da bu yüzden barınabildiğini ifade ediyor:

“Çalıştığım yeri çok seviyorum. Çok iyi insanlarla çalışıyorum. Kadınmış, öyle giyinmiş, böyle yapmış hiç öyle davranmıyorlar bana. Yani burası barınabildiğim yer oldu. Benim hikayem iyi gibi görünüyor size ama buraya kadar kolay olmadı. Barınabilmek için çok büyük bedeller ödedim ben. Çok şeyden vazgeçtim. Boşandım. Hep taşındım sonra. Öyle bedel ödemedem barınamıyorsunuz burada. Ben kendi bedelimi ödedim. Şimdi mutluyum.”

Bu iki anlatı da, Young'ın görüşüyle kimliğin yeniden üretilmesi ve materyalleştirilmesi süreci olarak barınma halinin ortak bir arayışını ortaya koyuyor. Önceki anlatılarda da takip edilebildiği üzere, barınmayı kadın+lar bedensel ve ruhsal açıdan güvende ve huzurlu olup kendilerini rahatça ifade edebildikleri, özne olabilmeleri hali olarak tanımlıyorlar. Bu da bell hooks'un (1990) eve dair tartışmasında iddia ettiği gibi, barınmayı kadın+lar için bir direniş alanı, feminist bir politika meselesi haline getiriyor. Kapitalist, cinsiyetçi, heteronormatif toplumsal düzende kadın+ların barınma arayışı, özneleşmeleri için sürekli bir mücadele, ikinci katılımcının ifadesiyle “bedel ödenmesini gerektiren” bir çatışma ya da müzakere süreci oluyor. Kadın+ların anlatılarında merkezileşen kentsel ve toplumsal denetim, gözetim ve dışlama mekanizmalarıyla sürekli mücadele hali, Türkiye'de bugün barın(a)ma(ma)nın kadın+ halini ortaya koyuyor. Öte yandan yıkıcılığı giderek artan ekonomik kriz, eril şiddet ve muhafazakar politikalar, kadın+ların barınma mücadelesini gittikçe sertleştiriyor. Takip eden bölümde bu kentsel dışlama ve tahakküm mekanizmalarını ve kadın+ların buna dair mekansal mücadelelerini, taktiklerini ve tahayyüllerini daha detaylı aktarmaya çalışacağım.

“Bu Kent Bana Dar Geliyor”: Bir Barınma Tahayyülü Olarak Flanözlük

Kadın+ların barınma arayışında sürekli bir mücadele konusu olarak “rahat etmek”, anlatılarda sıkça yineleniyor. Benzer bir saptamayı, İstanbul’da bekar kadınlar üzerine araştırmasında Ceren Lordoğlu da aktarır: görüştüğü kişilerin çoğunluğu, ev seçimlerinde en önemsedikleri konulardan birinin “rahat edecekleri yerde oturmaları” olduğunu belirtse de bu ifadeleri sorulduğunda tanımlamakta zorlanırlar (2018, s. 50). Lordoğlu, bekar kadınların “rahat etme” arayışını Sara Ahmed’in (2014) kavramsal çerçevesiyle tartışır: Ahmed, heteronormatif bir düzende rahat etmenin, kişinin bulunduğu çevrede huzurlu olması ve çevresine uyum sağlaması anlamına geldiğini, bunun beden ve çevresindeki dünyanın arasındaki sınırların erimesiyle mümkün olduğunu ifade eder. Ahmed’in düşüncesinden hareketle Lordoğlu, bekar kadınların heteronormativiteyle uyumlu görülmediği durumlarda rahat etmelerinin imkansızlaştığını, bu yüzden farklılıklarının asgari hissettirildiği yerlerde “rahat ettiklerini” iddia eder (2018, s. 50-51).

Lordoğlu’nun rahat etmeye dair bu tartışmasını, atölye katılımcısı kadın+ların barınma anlatılarında da çarpıcı bir yoğunlukta takip etmek mümkün. Kadın+lar, “makbul kadın” tahakkümünden uzaklaşabildikleri ölçüde barınabildiklerini açıkça ifade ediyorlar: “Sürekli makbul kadın olmam bekleniyor benden. Barınamıyorum işte böyle yerlerde.” (Bursa’da yaşayan katılımcı); “Seni makbul kadın diye yargılayacaksa sen zaten orada barınamıyorsun.” (Fatma). Bayrampaşa’da sporcu olarak çalışan katılımcının, boşanmış bir genç kadın olarak kendisini dışlamayan ve yargılamayan bir iş ortamında barınabildiğini ifade edişi gibi, kadın+lar barınmayı toplumsal baskı ve dışlanmadan kaçışları ile eş tutuyorlar. Bunu gerçekleştirmek, yani “rahat edebilmek” için yaşadıkları mahalleyi seçiyor ya da çatışmadan kaçınmak, böylece güvende ve huzurlu hissetmek için çeşitli taktikler uyguluyorlar. Burada söz konusu olan taktikler, Michel de Certeau’nun (1984) gündelik hayata ilişkin tartışmasından yola çıkıyor. De Certeau, iktidara ve hegemonyaya içkin olan stratejilerin karşısında kişilerin gündelik hayatta icra ettiği taktikleri konumlandırır. Bu taktikler, stratejilerin aksine projelendirilmemiştir, düzensizdir, geçici eylemlerdir. Kadın+ların anlatılarında, yaşadıkları çevrenin cinsiyetçi stratejilerine karşı geliştirdikleri taktikler sıkça ifade ediliyor: örneğin kimi zaman toplumsal normlarla uyumlu performanslar sergiliyor (“bakkala mesela bol pantolonlar giyip vücudumu göstermeyecek halimle gidiyordum yaşadığım mahallede” – Mersin’de yaşayan katılımcı), veya iletişimi sınırlandırıyorlar (“komşular öyle bakınca kafamı çeviriyorum, hızlı hızlı yürüyorum” – Bursa’da yaşayan katılımcı).

“Rahat etme”ye dair anlatılarda öne çıkan bir konu, kadın+ların yaşadıkları binanın, mahallenin, semtin, hatta kentin seçiminde belirleyici faktörlerden birinin kendilerini güvende hissettikleri ve rahatça ifade edebildikleri, denetim ve gözetim mekanizmalarından görece uzaklaşabildikleri yerler olması. Kadın+ların ekonomik imkanları elverdiği ölçüde kentin merkezi ama daha pahalı bölgelerine taşınma arzusu, literatürde ortaya konmuş bir olgu (Çakır ve Bozan, 2009; Lordoğlu, 2018); fakat Türkiye’nin mevcut ekonomik kriz ortamında bu arzunun azalmak bir yana, daha da alevlendiğini, kadın+larca neredeyse bir “yaşam meselesi” olarak görüldüğünü anlatılarda takip etmek çok çarpıcı. Özellikle genç, bekar ya da yeni evli kadın+ların

anlatılarında “rahat etme” arayışının, ekonomik ya da lojistik belirleyicilerin önüne geçen bir öncelik olması dikkat çekiyor. Kadın+lar borçlanarak, yaşam koşullarını değiştirerek, ev paylaşarak bu semtlere taşınmak için şartlarını zorluyorlar. Örneğin Fatma, rahat etme arayışıyla Maltepe’deki evinden İstanbul’un en pahalı semtlerinden olan Kadıköy’de, önceki evinden daha kötü şartları olan bir eve taşındığını ifade ediyor:

“Maltepe’de mesela parka gidip kitap okuyamazsın, eğer gidersen seni rahatsız edenleri önden kabul etmek zorundasın. O yüzden Kadıköy’e taşınmak için kendimi parçaladım ben. (...) Maltepe’deki evimden çok daha kötü bu evim ama kendimi daha evde hissediyorum.”

Aynı öncelikle, İzmir’de yaşayan katılımcı, işyerine uzak ve rayiç bedeli en yüksek ilçelerden olan Karşıyaka’da oturmayı tercih ettiğini belirtiyor. Barınmayı “mutlu, özgürce hareket edebilmek” olarak tanımlayan bu katılımcı, kiraladıkları evin yerini bu özgürlük arayışıyla seçmiş. Karşıyaka’nın, Kadıköy gibi, bulunduğu ilin demografik olarak en yüksek eğitim ve gelir düzeyi olan ilçeleri arasında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, güvenlik, huzur ve mobilite arayışında bu semte yönelik anlam kazanıyor (Kent95, 2018; Endeksa, 2022). Bu katılımcı, bu özellikleri ile “modern” olarak ifade ettiği Karşıyaka’ya taşınarak kentsel denetim ve gözetim mekanizmalarından sıyrılmayı amaçladıysa da, yine bu mekanizmaların tahakkümüne maruz kaldığını ve bununla baş etmek için mobilitesini kısıtladığını aktarıyor:

“Kendimi güvende hissetmedim hiç. Karşıyaka’yı modern bir semt olduğu için, güvende olurum kimse bana karışmaz diye istemiştım ama nereye gitsen aynıymış. Modern semtte de mahalle baskısı var. Genç bir kadımsan hele... Komşulardan bir kapı kapanıyor bir kapı açılıyor. Bir yere gitsen nereye gidiyorsun derler, kimle gidiyorsun derler. Çözümü ben de kendimi eve kapatmakta buldum. Evden hiç çıkmıyorum. Eşim halime üzülıyor, gel yürüyüşe çıkalım diyor ama hiç istemiyorum. Çıkmasam da kendi kendimi yiyorum. Barınayım diye kalkıp Karşıyaka’ya geldim ama kendi evimde barınamaz oldum.”

Yaşadığı şehirden Ankara’ya taşınan bir başka katılımcı da İzmir’de yaşayan bu katılımcının yaşadıklarına benzer kısıtlanma ve hayal kırıklığı duygusunu aktarırken, barınamama halini “bu kent bana dar geliyor, kendini burada bulamıyorsun,” sözleriyle ifade ediyor. Mobilite arayışıyla yer değiştiren kadın+lar, mobiliteilerinin kısıtlanmasıyla barınamadıklarını, özneleşemediklerini ifade ediyorlar. Bir başka deyişle, Sezen’in yorumuyla: “Bu kadınlar kentin tadını çıkaramıyor işte...”

Tüm bu anlatılarda barınmayla özdeşleştirilen bir flanözlük talebini okumak mümkün; kadın+lar cinsiyetçi, heteronormatif denetim ve gözetim mekanizmalarının sınırlamalarına maruz kalmadan özgürce hareket edebildikleri kent mekanlarında özneleştiklerini, yani barınabildiklerini tahayyül ediyorlar. Yaşam alanlarını bu öncelikle belirlemeye çalışıyor, bunun için – Bayrampaşa’da yaşayan katılımcının aktardığı gibi– “büyük bedeller ödemeyi” göze alıyorlar.

Bu flanözlük talebini, Ahmed'in (2014) rahat etmek üzerine tartışmasıyla birlikte düşünmek mümkün: Ahmed'in heteronormatif bir düzende rahat etmeyi bir bedeninin çevresindeki dünya ile ilişkisinde sınırların kalktığı an olarak düşünmesi gibi, kadın+ların tahayyül ettikleri flanöz de çevresiyle uyum içinde, kendi bedeninin sınırlamalarını aşarak onu çevreleyen dünya ile özdeşleşebilen –ya da özneleşebilen– bir karakter olarak imgeniyor.

Flanözlük hakkına dair konuşurken, Mor Dayanışma'dan Fatma, Ezgi ve Sezen geçtiğimiz yıl bu hakkın talebiyle gerçekleştirdikleri bir eylemi aktarıyorlar: İstanbul'un çeşitli semtlerinde “gece yürümeye korkma, biz buradayız” yazılı dövizlerle haftanın üç-dört gecesi sokaklara çıkarak, yürüyen kadınlara eşlik etmişler ve daha fazlasını yürümeye teşvik etmişler. Avukat olan ve Mor Dayanışma'da kadın+lara hukuk danışmanlığı veren Sezen, hükümetin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının ardından, mahalle örgütlenmeleri aracılığıyla kendilerine ulaşan taciz bildirimlerinin çok arttığını anlatıyor. Bu eylemle kadınların yalnız hissetmemesini ve rahatça sokakta yürümelerini amaçladıklarını ifade ediyor:

“Kartal'da mesela bazı sokak aydınlatmalarında problem vardı, her yerde inşaat, hep ıssız yerler... Otobüslerin her yere gitmemesi de sorun oluyor. Hukuksuzluk ve cezasızlık da kadınların güvende hissetmemesini tetikliyor. Daha fazla mahallelerden bu konuda bildirim almaya başladık. Takip, taciz, vs. çok arttı. Kadın zaten çok az para kazanıyor, neden kazandığı parayı taksii versin? Taksi zaten çok pahalı oldu. Biz de bundan sonra her gece yürüyeceğiz dedik, mahalle ve sokak aralarında yürüdük.”

Sezen'in aktarımında takip edilebileceği gibi, Türkiye'de son dönemde artan şiddet ve baskı ortamı ile ekonomik zorluklar kadın+ların güvensizlik duygusunu ve kent korkularını tetikliyor. Kadın+lar, barınma arayışında önceliklerini buna göre belirleyerek belirli semt ve mahallelere yöneliyorlar veya kentsel mobilitelerini kısıtlamayı seçiyorlar. Güncel araştırmalar da bu bulguları destekliyor: Kadın+lar fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin arttığını ve şiddet uygulayanların gerekli cezayı görmediğini düşünüyor (Kadın Savunma Ağı, 2022). Beş kadından dördü, kendisini güvende hissetmiyor (A.g.y.). Dört kadından üçü, tehlike anında karakolu araması halinde gerekli desteği alamayacağına inanıyor (A.g.y.). Mor Dayanışma'nın eyleminin örneğindeki gibi, kadın+lar bu güvensizlik ve çözümsüzlük ortamında kendi çözümlerini kendileri üretmekle birbiriyle dayanışıyor, feminist direniş taktikleri geliştiriyorlar. Kent mekanında bedensel olarak var olarak flanözlük haklarını, ya da Judith Butler'ın (2018) ifadesiyle “arz-ı endam etme haklarını” talep ediyorlar.

“Ne Mahalle Baskısı, Ne De Tümünden Yabancı”: Mahallede Barın(a)ma(ma)k

Kadın+ların barınma ile özdeşleştirdiği flanözlük tahayyüllerinde dikkat çekici olan, kentsel mekanda anonimlikten uzak, tanınır oldukları bir flanözlük hali kurmaları; bu talep, Baudelaire'in (1975) ve Benjamin'in (1973) kamusal alanda kendini anonimliğiyle var eden erkek flanöründen

çok farklı bir anlayış ortaya koyuyor. Ayrıca bu flanöz imgesi, anlatılarda kendini kolektif ilişkilerde, özellikle kızkardeşlik bağlarında var ediyor; bu yönüyle de Baudelaire ve Benjamin'in yalnızlığı ile kendini kuran erkek flanöründen ayrılıyor. Kadın+ların, cinsiyetçi ve heteronormatif tahakkümün cisimleştiği kent mekanında güvenlik ve huzur arayışları, bu tanınırlık ve kolektiflik isteğinde belirleyici bir ihtiyaç.

Bu sebeplerden, “mahallelinin kendilerini tanıması”nın kadın+ların barınma arayışında merkezi bir öneme sahip olduğu takip edilebiliyor. 40 yılı aşkın süredir Sarıyer’de aynı mahallede oturan iki kardeş katılımcının sözleriyle, “mahalleyi tanıyorsan orada barınabiliyorsun işte.” Mahalle örüntüsündeki kolektif iletişim ve ihtimam hali, kadın+larca hayati bir güvenlik unsuru olarak tanımlanıyor. Çocukluğunun geçtiği Ankara’daki mahalle kültürünün arayışı ile Maltepe’den Kadıköy’e taşınan Fatma’nın aktarışıyla:

“Mahalle belli saatlerde bomboştu, kimse kimseyi tanıımıyordu. Maltepe’den taşınma nedenim bu. Burada [Kadıköy’de] kendimi güvende hissediyorum, mesela Nihan beni tanıyor, kuaför bu, veya makarnacı... Beni tanıyorlar, sürekli görüyorlar, bu beni çok rahatlatıyor. Beni Fatma olarak tanıyorlar, biliyorlar.”

Ezgi de, mahalledeki tanınırlığın güven sağlayışı ile ilgili Fatma’ya katılıyor. Küçük bir ilçeden İstanbul’a taşındığında karşılaştığı anonimliğin kendisinde korku yarattığını ifade ediyor:

“Salihli’de, yüz bin nüfuslu bir ilçede herkes birbirini bilirdi. Manavı bakkalı tanıyordum. Buraya geldikten sonra bende bir korku başladı. Yani güvensizlik bende İstanbul’a gelince başladı. Bu kadar insan kim, ne yapıyor, nereye gidiyor dedim ve korkmaya başladım.”

Öte yandan, mahallenin hayati bir güvenlik unsuru olmasını sağlayan bu kolektif iletişim ve gözetme hali, aynı zamanda kadın+lar için bir denetim ve tahakküm unsuru olabiliyor. Güvenlik arayışıyla semt ve mahalle değiştiren kadın+lar, aynı örüntülerce baskıya maruz kalıyorlar. Ezgi’nin ifadesiyle:

“Şey çelişkisi çok enteresan, bir yandan o insanlar seni koruyor, güvende hissediyorsun, bir yandan da şu an beni yargılıyor mu diye düşünmeye başlıyorsun. Bu sürekli bir sorgulamaya gidiyor.”

Ezgi’nin sözünü ettiği bu “çelişki”yi, Lordoğlu da bekar kadınlar üzerine araştırmasında saptar. Mahallenin “bakış”ı olarak kavramsallaştırdığı bu sürekli gözetim ve sosyal kontrol halinin, kadınlar aynı bakış sayesinde kendilerini güvende hissedip orada yaşamayı sürdürmeyi tercih etseler de sürekli bir endişe konusu olduğunu aktarır (2018, s. 125-128, 138). Atölye katılımcılarının anlatılarında da Lordoğlu’nun gözlemine paylaştığı bir endişe hali mevcut. Mahalle

gözetiminin yarattığı sistematik baskı, kadın+ların mobilitelelerini kısıtlamayı tercih etmelerine ya da mahalle ile çatışmalarına, bir başka deyişle “barınamamalarına” neden oluyor. Karşıyaka’da yaşayan katılımcının sözleriyle: “Ne mahalle baskısı, ne tümünden yabancı... Tam o yerde durman lazım ama öyle bir yer yok galiba.”

Barınmanın Feminist Hali

Karşıyaka’daki katılımcının arayışında olduğu “tam o yer”i, yani mahallenin baskılamayan bir gözetme ve ihtimam halini bulduğunu düşünenler de var: Özgürlük ve güvenlik ihtiyacıyla Fatma, Sezen ve Ezgi İstanbul’un farklı semtlerinden Kadıköy’e taşınmış. Kadıköy, bu üç kadın+nın anlatısında denetim ve gözetime yaşadıkları diğer semtlere göre daha az maruz kaldıkları, özgürce hareket edebildikleri, kurdukları kızkardeşlik ilişkilerinde barınabildikleri bir yer olarak aktarılıyor. Sezen’in ifadesiyle:

“Üsküdar’da yaşadım, başka yerlerde yaşadım ama buradaki kadar kendimi güvende ve rahat hissetmedim. Bir kere burada kendim olabiliyorum. Etrafta da benim gibi dolaşan insanlar görüyorum. Kadınlar var, lubunlar var. Kimse birbirine karışmıyor. Buradakiler beni var oluşumla yargılamıyor. Ona benzemişim benzememişim bakmıyor yani.”

Bu anlatıda Kadıköy, kadın+ların kendilerini rahatça ifade edebildikleri için barınabildikleri, yani özneleşebildikleri bir yer olarak kuruluyor. Kadın+lar Kadıköy’ün tanıdıklık ortamı içinde rahat ediyor ve güvenlik hissediyor, öte yandan bu tanıdıklığın üzerlerinde güçlü bir baskı ve gözetim yaratmaması dolayısıyla “kendileri olabiliyorlar”. Bu özgül birleşim sayesinde Kadıköy’de barınabildiklerini ifade ediyorlar. Fakat kira rayiç bedelinin Kasım 2022 itibarı ile 17 bin TL olduğu (Gazete Kadıköy, 2022) ilçede yaşayan bu kadın+lar, sürekli yerlerinden edilmenin korkusunu yaşıyorlar. Yine Sezen’in ifadesiyle: “ben başka bir yerde oturamam ve bu yüzden evimden edileceğim diye çok korkuyorum.” Sezen’in sözlerinin, Türkiye’nin mevcut kira ve konut krizinde pek çok kadın+’ca paylaşılan kolektif bir korkuyu dillendirdiği açık.

Yalnız Türkiye’de yaşanan kira ve konut krizi değil, yüksek enflasyonun getirdiği hayat pahalılığı da kadın+ların barınamayışına neden oluyor. Ezgi, Sezen ve Fatma, Mor Dayanışma’da bu konuda geçtiğimiz kış gerçekleştirdikleri bir eylemi aktarıyor. Artan elektrik ve su faturalarını, ısıtma giderlerini ödemekte zorluk çeken kadın+lar olarak, bir alışveriş merkezinde toplanarak evde yaptıkları işleri bu mekana taşımışlar. Bu eylemle hem artan hayat pahalılığına hem de İstanbul’da ihtiyaca göre ve erişilebilir konuttansa alışveriş merkezleri ve ticari yapılar yapılmasına dikkat çekmeyi amaçladıklarını belirtiyorlar:

Fatma: “İstanbul’da ihtiyaca göre şekillenen bina yok. İhtiyaca göre yapılan konuttan ziyade AVMLer, para harcayacağınız yerler yapılıyor. Biz bununla ilgili bir eylem yaptık.”

Sezen: “Bu hem barınma sorununu körükliyor, biz de kadınlar olarak madem bize alan bırakmıyorsunuz, biz de o zaman burada otururuz deyip örgü ördük, işlerimizi yaptık, oturduk. Biz faturalarımızı ödeyemiyoruz, e burası sıcak, wi-fi var... Gittik biz de oraya.”

Ezgi: “Ben ütü masasını getirip ütü yapacaktım. Madem bedava elektrik burada var...”

Fatma: “Oturduk hepimiz kendi işimizi yaptık.”

Ezgi: “Sonra AVM’deki insanlar da bize destek verdiler, biz de barınmıyoruz dediler. Bazıları yanımıza gelip oturdu, bazıları alkışladı...”

Kadın+ların barınma talebiyle ticari / kamusal mekanı “hackledikleri” bu eyleme dair anlatılarında takip edilebileceği gibi, kadın+lar yaşadıkları barınma krizinin çözümsüzlüğünde kendi çözümlerini üretiyor, yeni direniş yolları buluyor, neşelerini ve umutlarını yitirmeden birbirleri ile dayanışarak mücadeleyi sürdürüyorlar. Sara Ahmed’in (2017) “kızkardeşlikte barınmak” diye nitelendirdiği, eskilerin “kadının kadının yurdu” olduğunu söylediği, barınmanın bu feminist halinin, yaşadığımız krizi aşmakta anahtar olduğuna inanıyorum.

Figür 2

Mor Dayanışma'nın barınma talebiyle alışveriş merkezini “hacklediği” eylemlerinden. (fotoğraf: Mor Dayanışma, <https://www.instagram.com/p/CZ6uul5gzgc/?igshid=MDJmNzVkmjY%3D> Mor Dayanışma'nın izniyle)

Sonuç yerine

Geçtiğimiz günlerdeki bir konuşmasında Ceren Lordoğlu, İstanbul'da bekar kadın olmak üzerine araştırmasına yeniden dönmek gerektiğini, mevcut ekonomik şartların etkisiyle yakın gelecekte belki de İstanbul'da yalnız yaşayan bekar kadın fenomeninin gözlemlenemeyeceğini söylemişti (2022). Lordoğlu'nun gözleminin ve atölye katılımcısı kadın+ların anlatılarının işaret ettiği gibi, yaşadığımız ekonomi ve konut krizi yaşam örüntülerimizi radikal biçimde dönüştürüyor. Yıkıcılığı giderek artan bu krizlerin yanı sıra, yükselen eril şiddet ve muhafazakar politikalar da kadın+ların toplumsal baskı ve dışlama mekanizmalarıyla mücadelesini sertleştiriyor. Bu mekanizmaların cisimleştiği kent mekanında kadın+ların barınma –ya da barınamama– halleri de dönüşüyor.

Bu halleri konuşmak üzere bir araya geldiğimiz atölyedeki anlatılarda öne çıktığı gibi, kadın+lar bugünün Türkiye'sinde bitimsiz bir barınma arayışında. Bu arayışla kadın+ların nerelerde nasıl barındıkları ya da barınamadıkları, nerelere sıkıştıkları, neleri önceledikleri, nasıl çatıştıkları ya da çatışmadan kaçınmak için nasıl taktikler uyguladıkları, devam eden ekonomik, toplumsal ve politik koşullarda bunların nasıl evrileceği daha kapsamlı araştırmaların konusu olmalı. Öte yandan güncel kira krizinin, yerinden edilmelerin, ev sahibi ve kiracı çatışmalarının kadın+lara nasıl yeni şiddet ve tahakküm biçimleri getirmekte olduğunun da araştırılmasını önemli buluyorum. Bu araştırmaların ortaya koyacağı yeni tartışmaların, yaşadığımız krizleri aşabilmek için yeni feminist mücadele biçimlerinin rüzgarı olacağına inanıyorum.

Kaynakça

- Acar Savran, G. (2021). *The Crisis of Care/Social Reproduction and Beyond*, Çatlak Zemin, 18 Ocak. Erişim adresi https://en.catlaczemin.com/the-crisis-of-care-social-reproduction-and-beyond/?fbclid=IwAR0kR-LvmVkW6Vh9qrzLkVvvrAi_Gwsy4zhebrqMQpqKRn3Nu6vZmrSVxhgQ
- Ahmed, S. (2014). *Duyguların Kültürel Politikası*. Sel.
- Araman, S. (2022). *Ekonomik Krizden Kent Krizine Türkiye'de Barınma Sorunu*. Birgün, 12 Haziran. Erişim adresi <https://www.birgun.net/haber/ekonomik-krizden-konut-krizine-turkiye-de-kent-ve-barinma-sorunu-391422>
- Baudelaire, C. (1975). *Selected Poems*. Penguin.
- Benjamin, W. (1973) *Charles Baudelaire: A Lyric Poet in the Era of High Capitalism*. New Left Books.
- Birleşmiş Milletler (2020) COVID-19'un Kadınlar Üzerindeki Etkisi', 9 Nisan. Erişim adresi <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-tr.pdf?la=en&vs=2900>
- Bora, A. ve Toker, N. (2020). Evde kalmak, eve sığınmak, evden çıkmak. *Birikim*, 13 Nisan. Erişim adresi <https://birikimdergisi.com/guncel/10031/evde-kalmak-eve-siginmak-evden-cikmak>

- Çolak, Z. (2021). Analysis of factors affecting housing sales in Turkey. *Journal of Yasar University*, 16(62), 817-34.
- de Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. University of California Press.
- Erçetin, C. (2022) Kkonut sorununa geçmişten bir bakış: yerel yönetimler ve konut sorunu, İDEALKENT, 37(13), 1412-29.
- Gazete Kadıköy (2022, 24 Kasım). Kadıköy’de Ortalama Kira 17 Bini Geçti. Erişim adresi <https://www.gazete-kadikoy.com.tr/gundem/kadikoyde-ortalama-kira-17-bini-gecti>
- Heidegger, M. (1971). *Building, Dwelling, Thinking, Poetry, Language, Thought*. Harper and Row.
- hooks, b. (1990). *Homeplace: A Site of Resistance, Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics*. South End Press.
- International Monetary Fund (2022). *Global Housing Watch*. Erişim adresi <https://www.imf.org/external/research/housing/index.htm>
- Knight Frank (2022) Global House Price Index. Erişim adresi <https://content.knightfrank.com/research/84/documents/en/global-house-price-index-q2-2022-9334.pdf>
- Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul’da Bekar Kadın Olmak*. İletişim.
- Lordoğlu, C. (2022). Kadınların mekansal güvenlik arayışı: kamusal özel alan geçişkenliği üzerine yeniden düşünmek, 5. *Mutfak / Matbakh Çalıştayı: Toplumsal Cinsiyet ve Kent*. 12 Kasım, Gaziantep.
- Mor Dayanışma (2020). Nereden Geliyoruz?. Erişim adresi <https://mordayanisma.org/biz-kimiz-2/>
- Sönmez, M. (2022). Konuta yatırım, enflasyon için bir sığınak mı?, *Mimarlık*, 426, 27-9.
- Tuncer, S. ve Demircan, R. (2021). *Özel ile kamusal ekseninde covid-19 pandemisi: cinsiyetlendirilmiş gündelik kentsel mekân deneyimi ve kadınların güvenlik mesaisi*. İDEALKENT, 35, 491-5.
- Ulusoy, Z. (2022). Kiralık konut piyasasındaki kriz ve işaret ettikleri. *Mimarlık*, 428, 19-26.
- UN Women (2020). *Covid-19 and its Economic Toll on Women: The Story behind the Numbers*, United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 16 Eylül. Erişim adresi <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/9/feature-covid-19-economic-impacts-on-women>
- Viglione, G. (2020). Are women publishing less during the pandemic? here’s what the data say, *Nature* 581, 365-6.
- Young, I. M. (2005). *On Female Body Experience: “Throwing Like A Girl” and Other Essays*. Oxford University Press.